

FILLÉRTÁR

mindennemű közhasznú ismeretek' terjesztésére.

47.)

Kijön minden szombaton.

(Január 17-kén 1835.)

Gray Johanna.

Ez a' szerencsétlen királyné született 1537. Dorset markgrófnak legidősbik leánya vala, 's Northumberland' ifjabb fiához, Guilford lordhoz mene férjhez. VI Eduard nemzetségebeli bonyoladások miatt, néneit, Máriát és Erzsébetet, kizárván a' koronaörökösödésből, Gray Johannát nevezé örökösének, mint VII Henrik király' másod unokáját. Némelly nehézségek után inkább erőltetve mint szabadon, megegyezett utóljára ebben a' parlament is, 's Johannát, kinek szelid gondolkozása korona után szinte ugy nem törekedett, mint a' módokat ennek elnyerésére helyben nem hagyá, csaknem erővel emelék elvonultságából királyi székre. De csak hamar felekezete gyült Máriának, mely őtet törvényes királynénak kiáltotta ki, 's a' főváros is az ő részére állott. A' vérengzésnek több áldozatai hullottak el, 's azok közt Johanna is a' győzedelmes Mária' kezébe esett férjével együtt; 's ugyanott, hol kevésel az előtt királyi fényben lakott, őrizet alá vétetett. A' parlament halálra ítélé a' szerencsétlen házaspárt, mellynek egyetlen hibája az vala, hogy rokonai' dicsvádaszó céljainak nem eléggé állott ellent. Mária ugyan az ítéletet meg nem erősíté mindjárt, de mivel az elégtelenség lázadással ütött ki az új fejedelemmé ellen, kinek vallásos vakbuzgósága és szigoru karaktere félelmet gerjesztett, Johannának és férjének áldozatul kellett esniök. Februarius' 12. 1537. lépett Johanna vesztőhelyre; rövid idő alatt harmadik királyné, kit Anglia ily módon kimulni látott. A' negyedik is (Stuart Mária) követé 1537. Papokat küldé Johannához Mária, hogy az eretneket térítnék meg, de ő vallása' elveihez állhatatosan ragaszkodva visszaigazítá a' kísértéseket 's ártatlansága' öntudásával és keresztényi megnyugvással halt meg 17 esztendő korában. Külső belső

kecsék egyiránt ékesíték, görögül, latinul irt, olvasott; szelid, jótévő 's a' házassági szeretet' remeke vala. Halálát megelőző éjszaka testvéréhez Pembroche grófnéhoz, és férjéhez, kit halálra vitetni néznie kellett, vigasztaló leveleket irt. Februarius 17-kén atyjának is feje vétetett.

Ezen fiatal asszonynak, ki néhány napiglani királysága' dicsőségét fejével fizeté, igen gyönyörű képét festé Delaroché Pál. Régóta nem jelent meg oly képmű, melly hasonló kedvességben részesült volna. A' mivész' helyeztetése nagyon nehéz vala, mert a' tárgy' előterjesztése vagy borzadást, vagy iszonyodást gerjesztendő volt, 's minden esetre az izlést sértő. Egy szép fiatal hölgy a' hóhér' keze alatt! kell ennél iszonyatosabb? Fesse ezt csak egy középszerű mivész, nem fogja az ember nézhetni. De mind a' mellett Delaroché' esetje a' legelevenebb megindulást támasztja, a' nélkül, hogy a' finom érzést megsértené, elvevén a' történetnek kegyetlenségét és durvaságát, 's elbájlolván a' szemet rajzának ékességével, színeinek ígöző kellemével. Gray Johanna letérdelt, reszkető bizonytalan kezei le felé nyulnak a' tőke' keresésére, mellyre ő fejét hajtandó. Ezen mozdulatot különösen jól eltalálta a' mivész. Megtartá Gray Johannán a' fiatalságnak és még csaknem gyermeki szépségnek minden vonásait; az egész alaknak és teste' mozgásainak jelentősége a' közel lévő csapástóli félelem, de nem az alávalóság' félelme. A' történethez híven, szánakodó és tisztelettel teljes állást adott Delaroché a' hóhérnak; 's ugy tudta előábrázolni ezen személyt hogy a' nevetségesbe vagy tulságosba nem vitte; érzései csinosan nyomatnak ki szomorúságában, testének mozoghatatlanságában, 's a' félelemben, mellyel keze készülni látszik a' fejsze' felfogására. Meg kell vallani, ez a' hóhér remeke az egyszerűségnek. Gray

Johanna minden ékességeit és ruháit azon két asszonynak ajándékozta, kik őt követék; ezek a' legnagyobb fájdalomba merültek, 's el akarják kerülni a' rettenetes executio' látását. A' legfelségesebben tudá a' festész e' két asszonynak kétségbe esését változtatni: egyik rosszul leve, 's halaványan elterülve, mozdulatlanul fekszik, másik elszörnyedve a' falnak dül. Ezen kép mind azt egyesíti magában, mi Delaroché' talentomát megkülönbözteti, t. i. a' rajzolat' tisztaságát, a' szerkeztetés' ügyességét, az indulat' kifejlésének igazságát, a' színek' harmoniáját, melly főképen Johannán tündöklék a' legnagyobb tökélyel. —

A' Berry herczeg' gyilkosa.

Februárius' 12. estve 1820. a' Berry herczeg nejét az operaházból kivezetvén 's épen kezét nyujtván neki, hogy a' kocsiba emelje, egy ember, a' fegyverével tisztelkedő őrálló, 's az épület' fala közé tolakodva, rárohánt, 's valami hegyes fegyvert hevesen döfe jobb oldalába. A' szerencsétlen herczeg rögtön földre zuhant 's elfutván a' vér, kiáltá, hogy megölték. Egy gyilkosurás személyében minden reményeket megölő az öregebb ágazatbeli Bourbonoknak.

Az alatt sebes futtában *Richelieu* utcán elszaladt a' gyilkos és a' *Boulevardok* felé fordult, hol a' kivilágítás' fénye elárulta. Az *Arkaden Colbert* szegletén elfogatott 's a' gárda-testhez vitetett. Az ember közép nagyságu vala, gesztenyeszín hajjal és szemöldel, kék kaputba, fekete nyakravalóba és fekete mellénybe öltözve; halavány hosszaskerek ábrázatjának rendes vonásai valának, bizonyos gyengédsége és kitünő jelentősége; mélyen fekvő kék szemciben nem hibított az élénkség, 's egész külseje után, a' jobb vagyonu polgár rendhez látszott tartozni. A' hozzá tett kérdésekre, akadozás nélkül, és bátor hangon, azt felelte: őtet *Louvel Péter Lajos*-nak hívják; versaillesi születés, harminezhet esztendő, a' királyi istálló'k' szijgyártólegénye 's épen oly nyugodt hangon tevő hozzá, ő a' Berry herczeg' gyilkosa. A' policzia praefectus, *Angles* ur, a' rendőrség' egyik hadnagyától kísértetve, saját kocsijában a' belség' minisz-

teriumának palotájába vitte, hol kihallgatása másnap esteli hét óráig tartott. Ezután a' conciergeriebe vitetett, mellyet csak kétszer vagy háromszor hagyott el perének folyamatja alatt.

Louvel' tömlöcze legfelsőbbi részében vala a' conciergerienek, 's csak sok hosszú setét folyosón lehetett hozzá jutni, mellynek rothadt 's egészségtelen lege az ott éjjel nappal égő lámpák' fojtó gőzétől még inkább sűrített. Mélyen a' falba boltozott, keskeny, vasrudakkal elrostélyozott ablak eresztett be a' fogolynak csak néhány óráig napvilágot. Maga *Louvel*, kezei mindig bilincsben lévén, mindenkor nyugodtan és alázatosan, a' nyomoru börtönágy' szélén üle, vagy alá 's fel járkált a' tömlöczen, melly alig volt nyolcz vagy tiz lépésnyi, 's mellyet még egy policziatisztel is meg kellett osztania, kire bizva vala szakadatlan figyelemmel tartása. „Én szándékomat,“ mondá rabságának első estvéjén, 1814. esztendőben tettem fel; az első gondolat pedig akkor támadt bennem, midőn *Mets'* bástyáin őrt álltam, hol a' nemzeti gárdában szolgáltam. Néhány hetek óta ostromoltattunk, midőn az ujságokból, mellyeket akkor olvastam — de azóta soha sem olvastam, mert tartalmok rosszul esik — megtudám, hogy a' Bourbonok visszajönnek Franciaországba 's ismét a' trónra fognak lépni. Ezen pillantattól fogva halált esküdtem nekik; mert én előttem legnagyobb gonoszság, ellenség' segelmével térni vissza hazájába. Hat évig vártam alkalmat, igyekeztvén a' kedvező pillantatot kilesni, mellyet néha történetből, néha gyengeség miatt elveszték; de végre sikerült a' tett, 's az ur engemet oly nyugodtnak látand a' vesztőhelyen, mint itt, mint szijgyártó munkámnál, mint mindenkor valék.“

Elhallgatott a' fogoly 's némán szemlélte öröjét, ki czipőiről oldozgatá a' sinórt, attól tartván, *Louvel* azzal megölhetné magát. A' rab szánakodva vonogató vállait és szemei elég nyilván kifejezék, mennyire meg kellene önmagát utálnia, ha oly kislelkü gondolatra képes lenne.

Másnap dél tájban a' *Louvreba* vitetett *Louvel*. Feketével bevont földszinti teremben feküdt a' princz' halt teteme, még vérrel bekevert ingében, egy lepedővel befedve. A' korona' több nagy méltóságainak viselői fogák körül; nagy sokaságu udvari emberek is gyültek oda. Lou-

volt közelebb járultatták, 's mi előtt ideje lett volna meg fontolni, mit akarnak vele, felemelé egy inas a lepedőt, 's a halavány halott szemei előtt feküdt. „Ismeri ezt a sebet 's a gyilkot, melly azt üté?” — „Ismerem“ viszonzá Louvel, kinek ábrázatja legkisebb jelét sem árulá el valami belső megindulásnak. „Vannak bűnös-társai?” — „Nincsenek,“ felelé ugyan azon rendíthetetlen bátorsággal. Midőn újra megérkezett tömlőcébe, 's a policziatisztel magában vala, mondá: „Ma nekem kinos látmányt készítettek; igen meg voltam indulva, de elrejtém szemeik előtt; a' princzet nem ismertem, 's személyére nézve semmi kifogásom nem volt ellene; de egy volt azok közül, kik Franciaország ellen fegyvert viseltek, 's az idegeneket az országba hozták. Legkevésbé sem bánom meg, a' mit tettem; de még is mindig csak rettenetes tett marad, ha egy ember a' másikat megtámadja, és orozva meggyilkolja. Jól tudom, hogy bünt cselekedtem; ez félreértett, esztelen hazafuság; de hibázna, ki e' vallomáomat féltékenységnek tartaná. A' nagyok, kivált ha egyik vagy másik bünt érzik lelökisméretén, rosszul tesznek, ha oly kevésé vigyáznak. A' német fejedelmek okosabbak e' részben. Ha kocsiba lépnek, hátat fordítanak nekik a' katonák, tisztelkedés helyett, és senki sem közeledhetik a' fejedelmekhez, a' nélkül, hogy az őrállók meg ne látnák.

Az egyetlen gondolat, mellyől Louvel fog-sága alatt magát gyötretetni érzé, nemzetségét érdeklette. Egy öccse vala, kivel már régóta semmi öszveköttetésben nem állt, és ki távol lakott Páristól, de két leány testvére is volt, kiket mindenkor gyengédeden szeretett. A' fiatalabbik kézi munkájából becsületesen éldegélt; bátyja' bűnhődésének hírére, Párist elhagyta, és valami távol városban idegen név alatt rejtezők el. Az idősbik, Thérézia, nevelte volt kis öccsét. Louvel már tizedik esztendejében elveszté anyját, atyját pedig tizenkettedikében. Ezen korában Thérézia' eszközlésére a' „haza' gyermekeinek intézetébe (a' versaillesi petitébe)“ felvétetett, hol ingyen nyerte a' kezdetbeli tanítást. Miután az intézetet elhagyta, egy szijgyártónál lépett mesterségbe. De minthogy még igen fiatal volt, Thérézia, ki őt gyengédeden szeretete, magához vevé; a' fiu folytató kézmesterségének

tanulását, 's a' mellett néjének szatócskereskedésében, mellyet az Versaillesben vive, segédül szolgált. Üres pillantatokban, a' félig elszakkatott könyvek' leveleiből oktattá őt Thérézia. Minden tizednap megjelent a' theophilantropus uj vallási papok' kápolnájokban, 's gyönyörködve hallgatá ott a' hymnusokat, melyek az Isten', a' szabadság' és a' haza' dicsére énekeltek. Tizenhatodik esztendejében elküldé őt Thérézia Párisba, hogy egy ismerős szijgyártónál tanuló éveit töltsé ki. Louvel akkor vidám, szelid, nyílt szivü, józan, rendszerető, és szorgalmas vala. Mind ezen jeles tulajdonságokat meg tudta ő a' főváros' közepe- tte örzeni, de ifjukurának vidámsága eltünék; talán mint a' kor' természetes következése, vagy a' szoros és komoly életé, melly az oly fiatal embert környezi, ki magára bízott; de ezen időtől fogva minden társaságtól is visszavonta magát, 's azon elzárkozott és remetés életet kezdé, mellyben azután mindig megmaradt. Tizenyolezadik esztendejével elhagyá Párist, Franciaországot keresztül vándorolni indulván. Egész vándorlása alatt ismerősei 's bajtársai közül senki csak egy sor tudósítást sem kapott tőle; levelei, mint szeretete, csak néjéhez szólottak.

Mióta 1816. visszajött vala, hogy Párisban letelepedjék, minden vasárnap sétálni vitte hűgát, *Martialét*, ki tőle nem messze lakott. Théréziát, Versaillesben, gyéribben látta; indulatját egészen is megváltozottnak találta néje, 's a' miatt gyakran élénk előterjesztéseket tett neki: Louvel maga is jól tudta bus érzelmeit, 's mondá néjének, karaktere már régóta megváltozott, és *Rochelle*-ből visszatértétől fogva 1815. nem tudja többé, mi a' nevetés.

Louvel hasztalan kérte, hogy nemzetségéhez irhasson; az, mint a' közönség, csak a' journalokból értesíteték róla. Aggódván a' sors-son, melly testvéreire várakozék, keserü fájdalommal panaszkodott szerencsétlenségökön, csak azon gondolattal vigasztalván magát, hogy a' nemzet nem fogja az ő bűnét azokon megbos- szulni. „Reménylem, hogy háznépem nem üldöz- tetendik,“ mondá. „Az emberek mai világban sokkal világosodottabbak, mint sem azt nem tudnák, hogy a' hibák csak személyesek.“

Louvel öltözködésében bizonyos csinra ügyelt, melly szokás még az egykori katonát

árulá el; egy nap sem mulasztotta azt el, még elvesztésének napján sem. Evése leginkább szívében látszott feküdni; minthogy mindenek felett kívánta egészségét és testi erejét megtartani, míg a' publikum és birái előtt meg kelle jelennie; attól tartott, hogy testi erejének fogyásával a' feleletekhez szükséges erősséget is elveszti, melylyekre készülgete. „Meg akarom bíráimnak,“ mondá gyakran, „a' nemzetnek és Európának mutatni, hogy a' tettet egyedül én magam vettem szándékba. Nehezen esnék, ha gyengeséget árulnék el azon pillantásban, mellyben a' bírószerk előtt megjelenendek. Én az egész világ' szeme előtt kívánok megítéltetni, sőt azt akarnám, hogy valami tágas helyre zárának, hol minden ember láthatna. Én a' nagyoknak, kik, miután honjokból kiköltöztek, idegenekkel merészelnek oda visszatérni, példát adnék; semmi bünt nem cselekedtem, csak hazámat akartam megszabadítani. 1816. hagytam el Metzot és gyalog Calais-ba mentem, elhatározván, XVIII Lajost megölni, ha ott utamba kerül. Két nappal később érkeztem meg; az udvar már Párisba ment volt. Midőn Napoleon' letételét meghallám, önkénytelen a' mérég' könnyei folytak szemeimből. Megutáltam az árulókat, kik neki hűséget esküdtek, még is oly félenken elhagyák. Ha haramia lett volna is, hűnek kellett vala maradni hozzá; pedig ő volt, ki Franciaországot óvá. Ha dühemnek első pillanatjában csak a' szenvedély' sugalmára hallgaték, a' császárnak egy marsalját megöltem volna, ki akkor Metzben tartózkodott, és ki gyalázatosan elárulta a' nemzetnek ügyét; de az jutott eszembe, karom hasznosabb lehet; nem akartam csak egy polgárt megölni. Calaisból Párisba mentem a' Bourbonok után. Itt mindenfelé a' fejez zászlót felütve, az idegeneket barátságosan befogadva találtam; az öröm közösnek és szívesnek látszott, mi nekem mélyen fájt; Fontainebleauban a' régi gárdának maradványát három színű zászlójával és hajdani hazafiságával találni reményltem, de ott ugyan azon örömet találtam, melly Párisból kikergetett. Ez sok okot adott gondolkodásra. Előbb felgerjedtem a' rossz francziák ellen, kik a' hon' legrémületesebb szerencsétlenségének közepette, oly könnyelmű örömbé merülhettek; azután önmagamba szállottam, fájdalommat a' köz vidámsággal hasonlítván öszve,

valyon nem én hibázom e? E' volt a' bizonytalanság' legeiső érzése, melly nyugtalanított. Fontainebleauból Elba szigetbe indultam, 's ott Vincent alatt a' császári udvari szijgyártóságba állottam. Itt volt az, hol a' császárt gyakran közelről láttam. Gyakran jött a' szijgyártó műhelybe, 's dolgozásunkra nagy figyelemmel látszott lenni. Hozzám soha sem szólott, jóllehet mindenkivel nyájasan beszélt. November' vége felé el kellett hagynom Elba szigetet, mert a' császár gazdálkodás' tekintetéből elereszté felét szolgáltnak, 's ezek közt voltak különösen azok, kik utóbb léptek szolgálatba. Én is egyike valék azoknak, 's Livorno felé hajóztam. Néha szemrehányásokat tettem magamnak Elba szigetbe utazásom, 's az idő miatt, mellyet azzal vesztettem. Jobban fogék cselekedni, ha Párisban maradék, hol valami kedvező alkalom el nem maradhatott; minden Bourbon ott lévén Én a' polgári társaságban független és méltatas állapothoz juthattam volna, jó atya lett volna belőlem, és nőmmel, gyermekeimmel boldogul fogék élni, a' helyett, hogy mint most, vesztőhelyen haljak meg!“ Ezen szavaknál melyéire hanyatlék a' fogolynak feje és sokáig halgatott, csak néha néha sohajtván fel. Végre ismét szóhoz jöve és mondá: „Még is mily nagy az emberek' tévelygése! Corday Charlotta sokáig nagy bűnösnek tartatott; most dicsértetik és magasztaltatik rénye; ő hősné, ki magát a' hazáért feláldozta. Meg lehet, néhány századok mulva oly ember' tettének fogják az enyémet is tartani, ki honját zsarnokoktól akarta megszabadítani!“

(Folytatása következik.)

A' ezukor' jótékony sága.

A' hires Pringle azt a' megjegyzést teszi, hogy azon tartományokban, hol a' ezukor igen fogyasztatik, soha sem dühösködött a' pestis; sőt Dr. Rush azt állítja, a' ezukor' nagy fogyasztása az újabb korban, a' veszedelmes lázokat megritkította. Rothadást gátló ereje által évekig tarthatjuk a' legszebb gyümölcsöket és növényeket. A' ezukor fűszer az ételre, italra, és orvosságra. De nem csak a' rothadást óvja meg, hanem a' legjobb chemikusok szerint min-

Gray Johanna

Leguán.

den tápláló állomány, bor és eczetes nedvek' legfőbb anyagának is tekintethetik. Továbbá megenyhíti a' melybetegségeket, és igen erős feloszlató; a' nagy *Franklin* azt vette észre, hogy a' 'czukor' használata által kőfájdalmait enyhültek.

De legnagyobb haszna a' 'czukornak' tápláló és erősítő tulajdonsága. Közönségesen tudva van, hogy Éjszakamerika' indusai a' legnagyobb utakra indulnak, 's a' legnagyobb sanyarokat kiállják juhar-czukor és kukoricza liszt egyvelítéssel. A' 'czukornád' aratásakor a' nehézfoglalatoságu négernek megengedtetik annak nedvével élni. Egész gyönyörűség látni, mint ifjodik meg és mint lesz más emberről olyankor a' száraz, elsutnyult, beteges rabszolga. Betegsége elenyészik, a' néger szemlátomást javul, 's vidámsága teste' erejével gyarapodik. Még a' szelid állatok is érzik a' 'czukor' jótékonyosságát. Mikor az ökör, ló és öszvér leginkább csigáztatik, a' 'czukornád' zöldségével tápláltatik, és néha a' főzésnél lehányt habbal is, mellytől jobban meghizik, mint akármely más takarmánytól. A' disznó és apró marha is a' 'czukor' hulladékával hiztaltatik.

Fésüsgyík (L'iguana).

A' természetvizsgálók, fésüsgyík nevezet alatt a' gyíkek' számos nemzetségeinek egy részét egyesíték, 's ebből a' tropikusok közt csaknem mind együttlévő fajokra osztott nemet állítottak. Ezen nem' tulajdonságainak némelyike hasonló a' chameleon gyíkéhez: például a' színnek változása némely környülményben, a' lapos test, a' felfujt nyak. De az iguanák igen ügyesek, és majd mindig fán élnek; farkuk nagyon hosszú, igen vékony, talpuk pedig kuszás végett körmös: a' chameleon nem hagyja el a' földet, nehezen mozog, és semmi tetsző nincs rajta, holott az iguana' mozgásai újságkiváncsiságot gerjesztenek, 's a' nézőt lekötik.

Fésüsgyík mind a' két szárazföldön van (ó és új világ); de az amerikai faj másutt nem találtatik, itt vannak a' legnagyobbak és legnevezetesebbek. A' képünkön lerajzolt, közön-

seges fésüsgyík (*Linné' lacerta iguana-ja*). Nyaka alatti fésüje, 's a' más hosszabbik, melly farka' végéig terjed, nyaka alatt függő kellemtelen golyvája, egész testén elszórt apró pikkelyei, mind ezen nemi és faji sajátságok híven ábrázoltnak a' rajzolatban, melly körülményes leírás gyanánt szolgálhat. Ez a' gyík néha két méter (mintegy 6 párisi láb) hosszúságra is megnő, 's nagyobb felét farka teszi; noha elég jeles nehézségű, mint mérségéről ítélhetni, iszonyu gyorsasággal kúszik, bogarakat hajhászik, levelekkel és gyümölcsökkel táplálkozik, néha pedig lejön a' nedves földben férgeket, házatlan csigákat 's egyebeket keresni. Jóllehet éles fogakkal fegyverzetek álkapczái, minden zsákmányát marczonglás és rágás nélkül nyeli el.

Nagysága mellett is, melly miatt az európai gyíkhez nem hasonlítottathatik, holott különben ennek szokásaival, eleveenségével, és némimulog keeseivel is bir, az ártalmatlan 's kéméltendő állatok' számába tartozik. Szerencsétlenségre, a' falánkoknak igen kedvelt eledelök husa; mióta megkóstolák, nincs többé jó ebédjük, ha csak egy tál iguana nem jön asztalukra. A' vadászat' mesteriségének tehát minden fortélyait elővevék, 's ezen vad-félére kutyákat oktattak, szokásait figyelmesebben fürkészték, hogy meglepésére fordítsák. Amerikában az iguana vadászat mesterisége oly tökélyre ment, mint Európában a' solymászaté, 's ez a' vadászat nyereséges keseretőök az ügyesen üzőknek. Az állatnak elevenen fogása fő dolog, hogy oly helyekre vitethessék, hol drágábban elkél: ha puskával megölés nélkül kaphatják meg, egy orrlyukán bedugott, és agyvelejeig szurt tövis oly hirtelen megöli, mintha villám csapta volna meg. A' falánkoknak ellene nyilatkoztatott háborujok valóban kipusztító háboru; csaknem egészen eltűnt a' faj azon szigetektől, mellyekben hajdan nagy bőségben vala, és csak a' continens' rengetegjeiben tartózkodik még. Az ártalmatlan és bizodalmas iguana önkényt adja magát ellenséginek; bevárja azokat, 's csak akkor gondoskodik önszabadulásáról, mikor már késő. Könnyen megszelidül, de oly korban, mellyben még ösztöne és tehetségei legjobb erőben vannak.

Ezen fajban nagyobb a' nő mint a' him. Tojásait a' homokba rakja, 15 — 30 számig, 's

a' nap' melege elegendő kiköltésére. Ezen to-
 jáások majd oly nagyok mint a' galambéi. —

A l v á s' i d e j e.

A' helyes, vagy természetből kiszabott al-
 vás' ideje estveli 9 vagy 10 óraker kezdődik,
 minthogy a' legnagyobb orvosok' vizsgálata
 szerint, éjfélt előtt egy pár órát nyugodni kell,
 hogy a' test illőleg megújuljék 's új erő gyűj-
 tessék; azonban a' szokás is nagyon sokat tesz,
 mert látunk öreg embereket, kik ifjuságukban
 sokat dolgozhattak éjjelenként, még is egész-
 ségesek maradtak és hosszú időt értek. Né-
 mellyek hat, mások ismét nyolcz órát eléglenek
 az alváásra. Az alváással épen úgy van a' dolog
 mint az evéssel és ivással, melyet kinek kinek
 önszemélyességéhez kell szabni. Ki rendki-
 vüles munka vagy betegség miatt elbágyadt, ar-
 ra nézve senki sem tart károsnak egy kissé hosz-
 szasb alvást, mert a' természet maga ezen esz-
 közzel él az erő' visszanyerésére kiállott betegség
 után. A' betegek azt szokták mondani, hogy
 a' betegség után nem alhatnak eleget, 's ész-
 revehetőleg gyarapodik erejük. A' természet
 ezen ösztönét igen tudja az okos orvos követni,
 és annak idejében álmhozó szerekkel mind a'
 fájdalmakat enyhíti, mind az igen szapora erő-
 vesztést megóvjá.

Bármily nehéz legyen is bizonyos időt az
 alváásra meghatározni, mely különbség nélkül
 minden emberre alkalmaztatható lenne, kik pedig
 a' korra, életmódra, véralkatra, és szokásra
 nézve annyira különbözök, egy különben egész-
 séges embernek bizvást elég nyolcz órányi idő,
 a' mennyiben ez sem nem kevés sem nem sok;
 ellenben az igen hosszas alvás a' vérkeringésnek
 minden munkálatját, a' kövérséget, álmkórsá-
 got, sáppadtságot és emlékezeti gyengeséget
 maga után vonja. A' tudós, és általában a'
 tanuló ember, nem rosszul használná tehát
 idejét, ha nyolcz órát alváásra, ugyan annyit
 tanulásra, nyolczat pedig evésre ivásra és
 mozgásra fordít. A' legtöbb embernél ez leszen
 helyes mérték, mely mellett minden kötelessé-
 gét teljesítheti, azoknak felejtése nélkül, mely-
 lyekkel önmagának tartozik. A' gyermekek-

nek hosszabb alvásidőt enged az ételszabály,
 mint az ifjaknak és férjfiaknak; az öregeknek is
 hosszabbat javall ugyan, de mivel az öregség
 maga betegség, nem mindig képes az ember ezen
 szabályt követni. Ki heves véralkatu, száraz,
 és tüzes, annak az álm hasznosabb mint a'
 kövérnek, hideg vérűnek és indulatosságtalan-
 nak. Azonban a' heves vérűnek becsületvágya,
 a' komorkórnak pénzutáni sovárgása elragadja
 álmát, mellyel a' flegmatikust és sangvineust
 igen is megkísérti döre gondatlansága.

Egyébiránt az alvás' ideje éjjel vagyon, nem
 nappal; de sokan dél után is szoktak aludni.
Platerus Felix azt mondá arra nézve több or-
 vosok' jelenlétében: „én már 70 esztendő vagyok,
 mindenkor aludtam ebéd után, és beteg soha
 sem voltam; ebből azt lehet itélni, hogy senki-
 nek sem árt egy fél órát aludni evés után, ha
 különben vonzódása vagyon rá.“ *Tissot* azt
 mondja a' tudósok' egészségéről irt értekezésé-
 ben: „a' déli álmnak, ha valaki rá szokik, igen
 rövidnek kell lenni. Mielőtt elaludnék az em-
 ber, oldja le nyakravalóját, a' fejér személy
 pedig harizsnakötőjét. Ezt kiváltképen azok-
 nak kell tenniök, kik sokat tanulnak, hogy a'
 medveket rendszerint eltávoztassák a' fejtől, mi-
 vel az ébedutáni alvás a' fejbe tódítja a' vért,
 azért attól tartózkodniok is kell a' hozzá nem
 szokott tanuló embereknek.

Ki az alvás' idejét ezen tekintetben illőleg
 akarja használni, estve minden kinzó gondola-
 toktól és indulatoktól óvja magát, keveset egyék,
 vagy legalább egy pár órával lefekvés előtt, 's
 mi előtt lefeküdnék, egy pohár vizet igyék, még
 pedig, ha vére felhevült, egy keves cremor tar-
 tarival egyvelítve, vagy egy pár Hoffmann csep-
 pet belé öntve. Ha azután alváásra minden há-
 borító zörejt nélküli helyet választhat, bizonyo-
 san nyugodtan fog alhatni minden gyötrő álmo-
 dozás nélkül. Az egészséges, erős embernek
 mind ezen elővigyázatra semmi szüksége. A'
 nappali munka és az az által okozott fáradság
 után szalmakévé, száraz földön is jól fog
 aludni az ember, bármily lárma legyen is kö-
 rülte, mit más a' leglágabb pehelygáiban
 hasztalan keres; de a' legtöbb városiak, főké-
 az asszonyi-nem puhán neveltetett, 's testökre
 minden kis szellőnek befolyása van; ezeknek szól
 a' feljebbi leczke aludni menetelre. Az erős

földmivelő, a' dolgos városi nem szorul arra, rosszul is járna azzal, mert a' helyett hogy neki használna, csak egészségét rontaná meg. A' szerfeletti ébren alvás nem a' tökéletes egészség' jele, 's ilyen esetben oka van az embernek magára vigyázni. Általában arra mindenki ügyeljen, hogy ha nem alszik oly mélyen mint az előtt, vagy rezzengető álmok nyugtalanitják, érzékenysége van megszaporodva, melly az inak' erőltetésétől származik, vagy azt jelenti, hogy a' testben magában valami természet elleni vagyton, melly ezen szokatlan érzékenységet támasztja, azért némelly elővigyázat szükséges lefekvéskor. A' gyötrő álmodazásu alvás nem újítja a' testet, hanem elbágyasztja. Az álmodás középállapot az alvás és ébrenlét közt. A' ki tehát álmodni nem akar, azon kell igyekeznie, hogy alvása közben semmi érzékenysége ne legyen; nem csak tökéletes egészséggel bírjon azért, hanem sok és sűrű vére se legyen. Továbbá minden külső érzést, melly álmot okozna, gondosan kerüljön; ha ez történik, bizonyos lehet a' nyugodalmas alvásban.

Társasági miveltség.

Az embernek társaságban látszható kifejtése, mellyen valamely nemzet, közönség vagy egyes személy áll; vagy az embernek öszves életében nyilatkozó igaz, szép és jó iránti érzése teszi a' társasági miveltséget. Ezen érzést, *szeretet, tudomány, művészet és életi erény* fejt ki; következőleg a' magasb társasági miveltség minden emberségnek ezen négyszeres forrásából ered. Az emberi természetnek ily nemesítéséből származott szellemi formája a' külső emberi életnek, mindenre kiönti tiszta világát, mi az ember' látható körébe tartozik; ez szépít meg minden tárgyat, mellyet a' jelesb ember megilleshet, mivel végre, minden csak az emberre vitetődik. A' szellemi életnek formája különösen bélyegződik az érzéki organumban, a' testben, tudnillik a' gondolkodás, érzet és kívánat. A' nemesített forma pedig a' tagjártatás' kellemével, a' mozgás' könnyűségével, az illedelemmel, kedveltetőséggel, lélekkel és hangal, a' kitétel' választásával 's a' beszédbeli

szerénységgel, mint szinte szakadatlan nyájas figyelembevétellel mások iránt, mutatkozik ki; és ez jele a' jó akaró gondolkodás' nyilatkozásának és mivelt léleknek. Szív és lélek nélkül nincsen igazi emberi társaságos miveltség, hanem csak simaság, fény, hang, 's külső ragyogás, kiköszörültség minden erkölcsi érték és szellemi gazdagság nélkül. A' társasági öszveköttetés képzi ki az emberi életet, mint a' status a' polgárit; de a' jó indulatnál és szép léleknél kevesebb számu vagy korlátoltabb társalkodás mellett is lehető a' társaságos kimiveltetés. Ki sokat forog a' világban és világgal, gyakran csak ahoz jut, mi udvariságnak, módnak, világiságnak neveztetik, nem sokratesi miveltéses kellemhez.

A' jó tónus, jó izlés' beszéde. Hijában igyekeztek minden academiák lexicont készíteni a' jó hang' sinórmértékeül; mert ezt semmi mesterséggel nem lehet megszerezni, minthogy csak az érzésből származik. Olyan hármonia ez, melly a' viseletben, magatartásban, hangban, sőt az ideák' kitételében is nyilvánosul; és a' szokáshoz, pillantati körülményhez, politikai viszonyhoz, korhoz, és karakterhez illeszkedik. Minden hánytatótól távol, rangnak vagy osztálynak semmi hangját nem veszi magára, 's tiszta és világos mint a' viz. Mindig egyszerű még is kitűnő, kerüli a' határozatlan beszédet, közönséges szólásmódot, és kétértelműséget. A' jó tón soha sem hágja által a' vidámság és illedelem' határait, sőt még az elménczségtől is elveszi a' mérget, csak tövisét hagyván meg. A' sok beszéd és némaság közt középutat tart.

Fiatal emberek gyakran feleserélik a' jó tónust a' tündöklésvágy' hiúságával és édes viselettel. A' tudós, ki az izetlen szép lelket akarja játszani, nevetségessé teszi magát, 's a' költöcske, ki tudósna akar láttatni, kiállhatatlan. A' fiatal ember, ki korát meg akarja előzni, és egy negyven esztendősnak külsejét veszi magára, gyermekessé válik, mint ellenben az idős ember is, ki a' lobbénykedőt mutogatja, minden méltóságát elveszti.

Ki a' világban és társaságban akar élni, minden karakterre, rangra, helyheztetésre, korra és szokásra figyeljen; 's a' taktus, mellyet minden viszonyban, minden helyheztetésben pontosan meg tud valaki tartani, bizonyítja, hogy jó tó-

nussal bír. Néha olyan mint egy chaméleon, ki azon személyek' és dolgok' színét, mellyekhez közeledik, magára veszi; 's a' körülmények szerint kedveskedőleg mutatkozik a' kedveskedőnek.

A' vidámság jól áll magához hasonlóknál, de semmi sem helytelenebb, mint a' meghitt nyá-jaskodás magánál feljebbvalókkal vagy felsőbb-ségével. — Csak az engedhet magának néha többet, ki ragyogó hirben van és érdemekkel bír, 's mintegy költő a' licentia poeticát csak az veheti sérelem nélkül használatba. A' mesterben semmi tanulót nem tesznek fel.

Azt a' bizakodást, hogy az ember jó tó-nussal bír, soha sem kell kockára kitenni, hanem ha bizonyos az ember benne, hogy ennek megsértése által valami hasznos czélt vihet ki.

N a p l ó.

Januárius' 17-kén 1475. A' moldvai *István* 's az erdélyi *Magyar* vajda megverik *Szabacs*nál *Szolimán* nagy vezért. — 1793 *XVI Lajos* francia király csak öt szó többséggel halálra ítéltetik a' nemzeti convent által. — 1706 születik *Franklin Beniámin* nagy statusnok és természetvizsgáló.

— 18-kán 1486. A' fehér és piros rózsa egyesül, végére jutván a' 32 esztendő trónörökösödési háboru a' *York* és *Lancaster* ház között, mellyeknek czimere az említett kétféle rózsa volt. — 1689 születik *Montesquieu* a' halhatatlan híru philosophus.

— 19-kén 379. A' nagy *Theodosius* császárjává lesz a' kelet római birodalomnak. — 1711. A' berlini tudományos akadémia megnyitatik. — 1793. Éjfélkor elhatározza a' francia nemzeti convent, hogy *XVI Lajos* 24 óra alatt kivégeztessék. — 1779. Meghal *Garrick*

Dávid angol színjászó, és minden színjászók' fejedelme.

— 20-kán 1265. Az angol parlamentet behozza gróf *Leicester*. — 1745. Az ausztriaiak *Károlyi* és *Traun* alatt kiszorítatnak felső Slésiából *Dessau* *Leopold* által. — 1543. Meghal *Kopernicus Miklós* korának legnagyobb matematikusa és astronomusa. — 1790 Megszünt lenni *Howard*, ki az angol tömlöczöket fáradhatatlan munkássággal állitá jobb lábra. — 1813 pedig meghal *Wieland*, egyik legjelesebb költője a' német nemzetnek.

— 21-kén 1811. Az angol ministeri hirtelvel *the Courier* azon önhittséges elvet veszi fel: „csak egyetlen egy tengeri hatalom van a' világon, t. i. az angol.“ — 1817. *VII Ferdinánd* spanyol király minden kinlató eszközöket elégettetni parancsol, mindazáltal a' kinzó vallatás meg nem szünik. — 1793. *XVI Lajos* francia király nyaktillóztatik.

— 22-kén, több nagy emberek születtek, nevezetesen 1560 *Verulam* *Baco Ferencx* dicső emlékezetü philosophus, természetvizsgáló és statusnok. — 1729 *Lessing* a' németek' nagy költője és éles elméjü kritikusa. — 1773. *Washington György* Északamerika' első polgárja, vezére, és fő hivatalviselője.

— 23-kán 1742. A' bajor generál *Segur* 10,000 emberével együtt megadja magát az ausztriaiaknak *Passaundl*. — 1814. A' *Fontainebleauban* fogságban tartatott *VII Pius* pápa, *Napoleon*' parancsára, *Imolai püspök* czimmal, Olaszországba küldetik egy francia ezredes' kíséretében.

POZSONYBAN.

Ifj. Schmid Antal' betűjével és költségén.